
Wstęp

Zaledwie czteroletni, formalny staż nauk o bezpieczeństwie wypełniony jest wieloma dylematami natury teoretycznej, metodologicznej i dydaktycznej, których wspólnym przesłaniem jest dążenie do ustalenia tożsamości bezpieczeństwa jako obiektu (i przedmiotu) badań oraz działalności dydaktycznej, a także ustalenie perspektywy badawczej przedmiotowych nauk. Nauki te, jak wskazują autorzy poszczególnych części tej monografii, stanowią w głównej mierze spuściznę nauk wojskowych oraz nauki o stosunkach międzynarodowych, a zarazem są dowodem na to, iż pojawiła się obiektywna potrzeba zmaterializowania zjawiska różniczkowania się dziedzin i dyscyplin naukowych ze względu na postęp w badaniach nad bezpieczeństwem, czyli najprościej rzecz ujmując, nad wolnością od zagrożeń, ponad to zapewnieniem ochrony i obrony bytu oraz rozwoju jednostek, grup społecznych, państwa i środowiska międzynarodowego.

Jak to zazwyczaj bywa, administracyjne powołanie do życia nowej dyscypliny naukowej przynosi, poza oczywistymi pożytkami, wiele niebezpieczeństw związanych z dość nieskrępowanym przypisywaniem jej rozległego przedmiotu zainteresowania, gdzie silny wpływ na ów stan rzeczy ma doświadczenie i wiedza potoczna, a także dążenia poszczególnych osób i środowisk naukowych. Mając na względzie złożone znaczenie bezpieczeństwa, tak w ujęciu podmiotowym, jak i przedmiotowym, zdajemy sobie sprawę z faktu, iż bezpieczeństwo kogokolwiek lub czegokolwiek, a ściślej wszystko to, co się z nim wiąże, może stanowić interesujący przedmiot zainteresowania różnych dziedzin wiedzy naukowej. Jednak musimy zadać sobie pytanie o to, czy owo bezpieczeństwo jako takie w każdym względzie stanowi lub powinno stanowić materię nauk o bezpieczeństwie? Czy pojawienie się w pytaniu badawczym słowa „bezpieczeństwo” oznacza, że ów problem mieści się w obszarze nauk o bezpieczeństwie? Czy w konsekwencji uda się za pomocą jednolitej aparatury pojęciowej wyjaśnić wszelkie obiekty (stany rzeczy, zjawiska, procesy) poznania? Czy zapewniony zostanie należyty poziom logicznie powiązanych tez, hipotez, praw i definicji wyjaśniających jednoznacznie dziedzinę wiedzy oraz przedmiot jej dociekań? Czy w końcu teoria (pojęcia, definicje, aksjomaty

i twierdzenia) będzie na tyle zwięzła, że pozwoli na spójne opisywanie wybranej dziedziny uogólnić to, co jest wspólne wielu zjawiskom i w konsekwencji dojść do poznania praw oraz prawidłowości zachodzących w rzeczywistości?

Nauki o bezpieczeństwie powinny stanowić treściowo zwartą część nauki. Tym samym musimy mieć na względzie, by posiadały jasno określony przedmiot badań (materialny i formalny), cel badań i główne zadania oraz właściwą sobie metodę naukową. W tym wszystkim ważne jest jednak wzięcie pod uwagę następujących faktów. Przedmiot materialny tej dyscypliny może być częściowo lub w pełni przedmiotem materialnym innej dyscypliny naukowej, jednakże przedmiot formalny już nie. Pierwszy bowiem dotyczy fragmentu danej rzeczywistości, który może być przedmiotem zainteresowania wielu innych dyscyplin, zaś drugi – przedmiot formalny dotyczący sposobów postrzegania tej rzeczywistości – musi być odmienny od przedmiotu formalnego innych dyscyplin naukowych.

W rezultacie pozostaje przyjęcie dwóch rozwiązań. Pierwsze z nich to pozostawienie nauk o bezpieczeństwie w randze dyscypliny naukowej i zdyscyplinowanie poczynań badawczych w tym zakresie. Drugie zaś to nadanie naukom o bezpieczeństwie rangi dziedziny naukowej, będącej grupą dyscyplin naukowych wyodrębnioną ze względu na potrzeby badań, rozwój kadr naukowych i działalność dydaktyczną uczelni wyższych oraz jednostek naukowych. To drugie wydaje się być jak najbardziej uzasadnione, wzięwszy pod uwagę stan rzeczy, jaki ma miejsce w zakresie badań i dydaktyki szkoły wyższej.

Dyscyplina naukowa powinna być silnie związana z działalnością każdego przedstawiciela nauki oraz z działalnością dydaktyczną uczelni i prowadzonymi tam kierunkami studiów. I choć naukowiec powinien być w stanie podjąć wyzwania w całym przedmiocie nauk o bezpieczeństwie, to także treści kształcenia powinny być poddane takim rygorom, poza oczywiście treściami ogólnymi godnymi nauczania w szkole wyższej (na kierunku bezpieczeństwo narodowe: filozofia, logika, prawo, administracja, historia itp.), treści kierunkowe powinny być spójne i dotyczyć tego samego przedmiotu prezentowanej wiedzy. To w konsekwencji musi przejawiać się niewiele różniącymi się treściami kształcenia na tych samych kierunkach w różnych uczelniach, a tym bardziej na studiach doktoranckich. Pojawia się bowiem pytanie, czy wszystkie tematy rozpraw doktorskich z zakresu nauk o bezpieczeństwie w rzeczywistości do tych nauk należą.

Dylematów teoretycznych, metodologicznych i dydaktycznych jest wiele. Te i inne podejmowane są w niniejszej monografii, która – mamy taką nadzieję – wpisze się do nielicznych nadal prac dotyczących tożsamości nauk o bezpieczeństwie. Mając to na względzie, oddajemy do rąk Czytelników książkę, której celem jest zaprezentowanie postulatów natury teoretycznej, metodologicznej i dydaktycznej, przybliżających nas do ustalenia tożsamości nauk o bezpieczeństwie. Publikacja

skierowana jest do szerokiego grona odbiorców. Nade wszystko do osób zajmujących się problematyką bezpieczeństwa tak w wymiarze praktycznym, jak i teoretycznym. Myślimy o tych, których chcemy uważać za ekspertów w dziedzinie bezpieczeństwa i obronności państwa. Oddajemy zatem do rąk Czytelników opracowanie wpisujące się w wiele przedsięwzięć badawczych i dydaktycznych dotyczących bezpieczeństwa. Mamy przy tym świadomość, że realizacja tego zadania wiąże się z podejmowaniem rozmaitych działań wymagających zaangażowania wielu podmiotów obejmujących niemal wszystkie dziedziny życia społecznego i funkcjonowania państwa.

Publikacja, którą przekazujemy czytelnikom, przygotowana została przez zespół badaczy prezentujący różne ośrodki akademickie w Polsce. Rozważania otwiera tekst Ryszarda Wróblewskiego, profesora Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach, określający perspektywę badawczą nauk o bezpieczeństwie, ze wskazaniem ich paradygmatu, a także przedmiotu analizy i głównego zadania. Wyłonienie się nauk o bezpieczeństwie przyniosło jednak nowe pytania o charakterze metodologicznym, ontologicznym i epistemologicznym, tworząc niejednokrotnie nowe sytuacje problemowe, których istotą są swoiste bariery metodologiczne. Jedną z owych barier jest interdyscyplinarność, wywołująca liczne przeszkody na przykład komunikacyjne (semantyczne) czy systemowości. Problematyka stanowi obszar rozważań Piotra Sienkiewicza, profesora Akademii Obrony Narodowej.

Poważnym wyzwaniem stojącym przed badaczami jest sformułowanie podstawy autonomicznej teorii bezpieczeństwa międzynarodowego w ramach nauk o bezpieczeństwie. Solidnie zbudowana teoria powinna posiadać funkcję wyjaśniającą rzeczywistość. Jawi się pytanie, w jakim stopniu dorobek nauki o stosunkach międzynarodowych będzie przydatny dla nauk o bezpieczeństwie. Jest to szczególnie ważne w kontekście prowadzenia badań nad bezpieczeństwem Polski w środowisku globalnym. Kwestie te poruszają: profesor Mirosław Minkina i doktor Malina Kaszuba z Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach oraz profesor Wyższej Szkoły Policji w Szczytnie Ryszard Jakubczak.

Trudno rozpatrywać zagadnienia bezpieczeństwa międzynarodowego i narodowego bez uwzględnienia relacji zachodzących między cywilizacjami. W ten nurt rozważań wpisuje się tekst ks. profesora Cezarego Smuniewskiego z Akademii Obrony Narodowej. Autor stoi na stanowisku, że proces obserwacji cywilizacji oraz ich zderzeń, przydatny naukom o bezpieczeństwie, winien uwzględniać przynajmniej pięć obszarów analiz: filozofię, historię, antropologię, socjologię oraz psychologię i w konsekwencji określić przestrzeń badawczą, jaką stanowi antropologia bezpieczeństwa.

Nie ulega wątpliwości, że obecne zagrożenia charakteryzują się niskim stopniem przewidywalności, co oznacza, że wiedza i doświadczenie wyniesione z poprzednich analiz historyczno-porównawczych nie wzmacniają naszej gotowości do

zmierzenia się z trudną sytuacją w najbliższej przyszłości. Zrozumienie istoty bezpieczeństwa narodowego wymaga poddania analizie wielu czynników, w tym głównie rynkowych, wpływających na dekompozycje funkcjonalno-strukturalne, a szczególnie integrację lub dezintegrację systemu bezpieczeństwa i planowania obronnego. Kwestia ta stanowi obszar zainteresowania profesora Włodzimierza Chojnackiego, reprezentującego Wyższą Szkołę Finansów i Zarządzania w Warszawie.

Z tekstem tym koresponduje artykuł profesora Akademii Obrony Narodowej Jana Czaji, dotyczący kategorii bezpieczeństwa narodowego i bezpieczeństwa państwa, w którym autor koncentruje się na kwestii tożsamości tychże pojęć. Zwraca uwagę, że w odróżnieniu od wymiaru teoretycznego dość jednoznaczna jest praktyka. Polski strateg traktuje bowiem oba pojęcia jako pleonazmy. Coraz szersze podejście przedmiotowe dopełnia miary swoistego metodologicznego chaosu.

Problemu tożsamości bezpieczeństwa w świetle etymologii języka polskiego dotyczy z kolei artykuł doktora Michała Brzezińskiego z Uniwersytetu Warszawskiego. Etymologiczne ujęcie bezpieczeństwa wydaje się wyjątkowo interesujące w związku z powszechnością łączenia bezpieczeństwa z zagrożeniami. Rozważania te zamykają część pierwszą publikacji.

Część druga, dotycząca powiązań nauk o bezpieczeństwie z innymi dyscyplinami nauki, zawiera siedem artykułów. Otwiera ją opracowanie profesora Akademii Obrony Narodowej Waldemara Kitlera, podejmujące kwestię transdyscyplinarności badań w naukach o bezpieczeństwie i w naukach o obronności. Autor zwraca uwagę, że omawiane dyscypliny odznaczają się dwojakiego typu transdyscyplinarnym charakterem. Po pierwsze, ich przedmiot badań wymaga refleksji na gruncie wielu nauk, a po wtóre, jest on osadzony w wielu dziedzinach ludzkiej aktywności, szczególnie dotyczy to nauk o bezpieczeństwie. Z problematyką tą korespondują dwa kolejne opracowania: jeden doktora Krzysztofa Cebula z Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, opatrzony tytułem *Przedmiot, zakres i miejsce nauk o bezpieczeństwie wśród innych dyscyplin naukowych* oraz drugi autorstwa doktora Lecha Chojnowskiego, reprezentującego Akademię Pomorską w Słupsku, *Podmiotowo-przedmiotowe ramy analizy bezpieczeństwa a jego naukowa multidyscyplinarność*. Zakres rzeczowy artykułów stanowi próba określenia przedmiotu nauk o bezpieczeństwie przez wskazanie metodologicznych zapożyczeń nauk o bezpieczeństwie z dyscyplin naukowych wyodrębnionych przede wszystkim w ramach dziedzin z obszaru wiedzy nauk humanistycznych i nauk społecznych.

Zakres pojęcia „bezpieczeństwo” obejmuje bardzo różnorodny zespół czynników, co powoduje trudności definicyjne i wielość koncepcji badawczych, które mają duży wpływ na formułowanie definicji bezpieczeństwa. Różne podejścia

teoretyczne w naukach społecznych decydują także, jak pojmowane są zagrożenia i wyzwania bezpieczeństwa oraz jakie podmioty są brane pod uwagę. Istnieje wiele teorii eksplanacyjnych, modeli bezpieczeństwa i typologii bezpieczeństwa, co ma istotny wpływ na prowadzone badania nad bezpieczeństwem. Tematyka ta stanowi obszar zainteresowania profesor Karoliny Julii Helnarskiej z Akademii Obrony Narodowej.

Z kolei młodszy inspektor, doktor Krzysztof Łojek z Wyższej Szkoły Policji w Szczytnie koncentruje się wokół pojęcia „nauki policyjne”. Wskazuje na ich znaczenie dla bezpieczeństwa, charakteryzuje kierunki rozwoju oraz możliwe związki z naukami o bezpieczeństwie. Pomimo że „nauki policyjne” posiadają cechy dyscypliny naukowej na gruncie doświadczeń europejskich, w Polsce nie zostały uznane za dyscyplinę naukową. Traktując „nauki policyjne” szeroko, jako naukę o funkcjach policyjnych i o formacjach policyjnych, dostrzegalny jest problem precyzyjnego wskazania ich zakresu, podobnie zresztą jak w przypadku nauk o bezpieczeństwie.

Problematykę projektowania systemów bezpieczeństwa podjął doktor Paweł Gromek ze Szkoły Głównej Służby Pożarniczej. Przyjmując, że przedmiotem badań nauk o bezpieczeństwie są systemy bezpieczeństwa oraz ich funkcjonowanie na różnych poziomach organizacyjnych, za cenny kierunek poszukiwań właściwych inspiracji należy przyjąć dorobek teorii organizacji i zarządzania. Opracowanie zawiera autorskie ujęcie problematyki wzajemnego zapożyczania rozwiązań badawczych w relacji dorobek teorii organizacji i zarządzania – dorobek nauk o bezpieczeństwie w świetle projektowania systemów bezpieczeństwa wpisujących się w system bezpieczeństwa narodowego RP.

Ujęcie sieciowe organizacji oraz zarządzanie ciągłością działania zdają się być najbardziej perspektywicznymi obszarami zapętleń implementacyjnych w projektowaniu podsystemów szczegółowych systemu bezpieczeństwa narodowego RP. Z tematyką tą koreluje kolejne opracowanie autorstwa doktora Remigiusza Lewandowskiego, pracownika Polskiej Wytwórni Papierów Wartościowych oraz Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, dotyczące powiązań zachodzących pomiędzy bezpieczeństwem, gospodarką i władzą państwową. Dylematy metodologiczne tak zdefiniowanej triady zamykają część drugą publikacji.

Kwestie dydaktyczne tworzą ostatni fragment monografii. Składa się na nią sześć opracowań, a otwiera ją artykuł kolejnego przedstawiciela grodu Kopernika, doktora Roberta Rybaka. W prezentowanym materiale porusza on problem wprowadzania świadomej standaryzacji i jej roli w procesach zachodzących w edukacji na rzecz bezpieczeństwa. Opracowanie nie tylko wyjaśnia współczesne mechanizmy w edukacji, ale zawiera też konkretne propozycje. Szczególną uwagę zwrócono na rolę innowacyjności w edukacji i jej wpływ na rozwój cywilizacyjny RP.

Analiza wybranych problemów epistemologicznych i semantycznych wskazuje, że jakość dydaktyki i efektywność poznawania bezpieczeństwa są warunkowane jakością teorii bezpieczeństwa. Jakość teorii bezpieczeństwa jest również ważnym czynnikiem kształtowania środowiska dydaktycznego m.in. rozwiązań prawnych i organizacyjnych. Tematyka ta stanowi obszar zainteresowania doktora Mariana Lutostańskiego z Wyższej Szkoły Handlowej w Radomiu. Kwestię tę należy uznać za ważną zwłaszcza wtedy, gdy występuje istotne podobieństwo kategorii pojęciowych, zjawisk lub badanych obszarów. Może ona generować wiele problemów w dydaktyce bezpieczeństwa, które nie będą obojętne dla jakości teorii i praktyki bezpieczeństwa.

O powiązaniach zachodzących między dorobkiem nauk o bezpieczeństwie a rozwojem kierunków kształcenia traktuje artykuł przygotowany przez dwóch pracowników Akademii Obrony Narodowej, pułkownika profesora Tomasza Kośmidera i doktora Krzysztofa Gąsiorka. Bazując na doświadczeniach rebrertowskiej Alma Mater, zwracają oni uwagę, że tworzona oferta kształcenia musi uwzględniać wymagania stawiane przez instytucje bezpieczeństwa i organy kierowania, tak by przygotowywać absolwentów zdolnych do rozwiązywania bieżących problemów bezpieczeństwa i jednocześnie aktywnie i twórczo podejmujących zadania modernizacyjne w ramach zintegrowanego systemu bezpieczeństwa narodowego.

Tematyki pól badawczych oraz stosunków zachodzących pomiędzy starymi dyscyplinami naukowymi, do których zaliczyć można m.in. historię wojskową, a nowymi – naukami o bezpieczeństwie i naukami o obronności dotyczy opracowanie profesora Waldemara Rezmera z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Na kanwie zaprezentowanej problematyki przedstawione zostały nowe inicjatywy dydaktyczne, których egzemplifikację stanowić może kierunek studiów, jakim jest wojskoznawstwo.

Rozważania zamykają teksty dotyczące kształcenia na poziomie wyższym w obszarze bezpieczeństwa wewnętrznego, których autorami są: profesor Andrzej Misiuk z Uniwersytetu Warszawskiego i profesor Wyższej Szkoły Policji w Szczytnie, młodszy inspektor Agata Tyburska. Opracowania te dotyczą dość swoistego fenomenu zauważalnego w obszarze edukacji ostatniej dekady, a mianowicie gwałtownego wzrostu zainteresowania studiami wyższymi w obszarze szeroko pojętego bezpieczeństwa, a w sposób szczególny bezpieczeństwa wewnętrznego. Przed uczelniami kształcącymi studentów na tym kierunku stoją poważane wyzwania związane z przygotowaniem wysoko kwalifikowanych specjalistów do działań w sytuacjach kryzysowych, klęsk żywiołowych i zagrożeń państwa.

Książka, pomimo że złożona z wielu części, tworzy spójną całość. Autorzy mają głęboką nadzieję, że publikacja przyczyni się do uporządkowania teoretycznych,

metodologicznych oraz dydaktycznych dylematów bezpieczeństwa narodowego i stanowić będzie inspirację do dalszych badań. Autorzy żywią również nadzieję, że lektura książki pozwoli zweryfikować wiele funkcjonujących stereotypów i uproszczeń, a wyciągnięte wnioski będą przydatne w trakcie prowadzonych badań nad bezpieczeństwem narodowym i międzynarodowym, zwłaszcza w kwestii ustalenia tożsamości bezpieczeństwa jako obiektu badań oraz działalności dydaktycznej, a także określenia perspektywy badawczej.

Waldemar Kitler, Tomasz Kośmider